

KAIP DAILĖS KŪRINYS TAMPA ISTORIJOS ŠALTINIU

Lietuvos kultūros tyrimų instituto Sakralinio meno paveldo skyrius 2013 m. gruodžio 4 d. surengė mokslinę konferenciją „Dailės kūrinys – istorijos šaltinis“. Šiuo renginiu norėta sutelkti istorikus bei menotyrininkus ir įvairiais požiūriais apžvelgti dailės kūrinio, kaip istorijos šaltinio, problematiką. Tikėtasi priminti, ką mokslas apibrėžia terminu *istorijos šaltinis* ir pasvarstyti, kokie dailės kūriniai jais laikytini, kokiais atvejais ir kokiu būdu šie kūriniai tampa šaltiniais, kokio pobūdžio istorines žinias jie gali teikti ir kokios vertės, patikimumo gali būti tokia informacija. Konferencijos rengėjai per ilgametę dailės paveldo tyrimų praktiką jau ne kartą susidūrė su objektais, meniniu požiūriu nebūtinai išskirtiniais, tačiau turinčiais didelę istorinę vertę. Įsitikinta, kad „dailės kūrinys yra autentiškas tam tikros epochos produktas ir reliktas, teikiantis įvairiopus, ne tik ikonografinės, informacijos istorijos mokslui“. Ruošiantis konferencijai norėta su kitais tyrėjais pasikeisti patirtimi ir išvalgomis, patvirtinti arba revizuoti besiformuojančias nuostatas.

Renginyje dalyvavo dvylika pranešėjų – Lietuvos kultūros tyrimų instituto, Vilniaus dailės akademijos, Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto ir Lietuvos istorijos instituto mokslininkų ir doktorantų. Pranešimuose buvo pristatyta daug įvairios ir naujos tyrimų medžiagos – kalbėta apie gotikinę architektūrą, bizantinę tapybą, barokinius antkapius, bažnytinius indus ir genealoginius medžius, XX a. baldų dizainą, suvenyrines lėles ir jubiliejinius atminimo ženklus. Chronologija įvairavo nuo viduramžių ir Vytauto Didžiojo laikų iki pastarųjų dešimtmečių.

Nepaisant tyrinėjamų objektų įvairovės ir atsižvelgiant į jų bendrąjį vardiklį – renginio organizatorių iškeltus klausimus, pranešimus galima buvo suskirstyti į dvi pagrindines grupes. Didžiausią pranešimų grupę sudarė pasisakymai, nagrinėjantys vaizdinių šaltinių specifiką, t. y. atskleidžiantys, kokia istorinė informacija gali slypėti dailės kūrinyje, kartu iliustruojantys, kaip šias žinias galima „perskaityti“ ir kokią vertę jos gali turėti „grynosios“ istorijos mokslui. Tokiu atveju tyrimo atspirties tašku paprastai buvo pasirenkami meno kūriniai arba jų grupės ir analizuojama juose pavaizduota arba tiesiog užrašyta informacija. Iš tokių pranešimų minėtinas dailėtyrininkės Giedrės Mickūnaitės pranešimas „Bizantinė tapyba Trakuose ir antroji pietų slavų įtakos banga“, kuris klausytojus nuo pablukusių Trakų bažnyčios freskų likučių sudėtingais sienų tapybos technologijos ir siužetų ikonografinės analizės keliais nuvedė į svariai pagrįstas išvadas, jog dabartinės Serbijos teritorijoje egzistavusios Moravos tapybos mokyklos atstovai kartu su Dečanų vienuolyno abato Grigorijaus Camblako svita atvyko į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę ir dirbo Vytauto Didžiojo dvare. Vilniaus dailės akademijos studentė Guoda Gediminskaitė, lygindama Zapyškio bažnyčią ir Kauno gotikinius statinius,

bandė užčiuopti kai kurias vėlyvųjų viduramžių mūrininkystės amato praktikas. Istorikė Agnė Railaitė-Bardė auditorijai atvėrė menkai pažįstamą, istorijos ir dailėtyros paribyje įsiterpusį genealoginių medžių ir schemų kūrybos reiškinių, atskleidė XVII–XVIII a. LDK kilmingųjų genealogijų vizualizacijoje slypinčių istorinių žinių ir reikšmių įvairovę. Šių eilučių autorės pranešime „Liturginiai indai ir reikmenys – ikonografiniai ir rašytiniai istorijos šaltiniai“ atkreiptas dėmesys į Lietuvos katalikų bažnyčiose išlikusių liturginių indų ir altorių reikmenų donacinius įrašus, herbus, ikonografines detales ir gamintojų įkalus, aptartas tiesiogine ir perkeltine prasme juose „užrašytos“ informacijos pobūdis bei patikimumas. Dailėtyrininkė Lijana Šatavičiūtė-Natalevičienė pristatė menotyros požiūriu marginalinę kūrinių grupę – XX a. mėgtas kurti etnografines lėlių kompozicijas ir pabandė įsigilinti, ką byloja šių suvenyrų populiarumas Lietuvoje ir Europoje.

Antrąją, mažesnę konferencijos pranešimų grupę, sudarė tyrimai, kurių atspirties tašku buvo pats istorinis faktas, o pranešėjai koncentravosi į jo galimus atspindžius vizualiniuose šaltiniuose. Vidmanto Jankausko intereso centras buvo XII a. statyta Gardino Koložos cerkvė, tačiau tyrimo objektu istorikas pasirinko ganėtinai gausią šią cerkvę vaizduojančių XIX a. atvaizdų grupę, atveriančią palaipsniui griūvančio pastato nykimo ir bandymų jį gelbėti istoriją, kartu kalbančią apie „tam tikrus paminklosauginės minties raidos aspektus“¹. Konferencijos organizatorė dailėtyrininkė Skirmantė Smilingytė-Žeimienė pranešime „Atminimas didžio jubilejaus, arba kaip lietuviai pasitiko XX amžių“ priminė reikšmingą viso katalikiškojo pasaulio įvykį ir pristatė jį įamžinusių, bet mokslininkų dėmesio lig šiol nepelnusių, atminimo ženklų gausybę: Lietuvoje statytus paminklus, kryžius, platintus medalius, relikvijas, devocinius paveikslėlius. Pateiktos informacijos pagrindu svarstyta, „kokią žinią siunčia minėti artefaktai“ ir kiek svarbos jie turėjo lietuvių kalbos teisių ir tautinės savimonės įtvirtinimui.

Reikia pridurti, kad daugelis konferencijoje skaitytų pranešimų netiesiogiai priminė ir vizualiųjų šaltinių – nykstančių dailės kūrinių išsaugojimo problemą (Juozapo Blažiūno „Vilniaus Bernardinų bažnyčios Sokalio Dievo Motinos paveikslas istorija“, jau minėti Mickūnaitės, Jankausko pranešimai), o tiesiogiai apie tai kalbėjo istorikė Aldona Prašmantaitė, pristatydama Vilniaus Rasų kapinėse sovietmečiu numestus ir lig šiol apleistus tiek meniniu, tiek istoriniu požiūriu nepaprastai reikšmingus evangelikų reformatų ir evangelikų liuteronų XVII–XX a. antkapinius paminklus iš sunaikintų šio tikėjimo išpažinėjų kapinių Vilniuje. Pranešimas sukėlė diskusijų audrą, nukrypusių į nedovanotinas Lietuvos istorinės atminties ir paminklosaugos sistemos ydas.

Konferencijos organizatorių iškeltos problematikos aktualumą tarsi patvirtino kiek anksčiau toje pat Lietuvos kultūros tyrimų instituto salėje vykusį konferencija

1 Citatos paimtos iš konferencijos tezių (*Dailės Kūrinys – istorijos šaltinis. Konferencijos pranešimų anotacijos*. Sud. S. Smilingytė-Žeimienė. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2013).

„Vaizdo kontrolė“, kurios sesijų pavadinimai („Vaizdas ir religija“, „Vaizdas ir istorija“) bei kai kurių pranešimų temos siejosi su dailės kūrinio, kaip istorijos šaltinio, samprata².

Apibendrinant galima teigti, kad konferencijoje „Dailės kūrinys – istorijos šaltinis“ buvo pristatyta tiek istorijos, tiek ir dailėtyros mokslui įdomių ir reikšmingų pranešimų. Galima tik apgailestauti, jog pritrūko temų plačiau aprėpiančio „tradicinių“ istorikų žvilgsnio – tiesiog nepavyko prikalbinti jų šioje konferencijoje panagrinėti vizualinių, ikonografinių šaltinių specifiką bendrame istorijos šaltinių kontekste (spragą šiek tiek užpildė Vilniaus universiteto mokslininkės Rūtos Šermukšnytės išdėstytas požiūris į dailės kūrinį iš pedagoginės, istorijos didaktikos praktikos perspektyvos). Tačiau įvykusių pranešimų visuma vis dėlto pateikė kai kuriuos atsakymus į renginio organizatorių keltus klausimus. Belieka tikėtis, kad ateityje pasirodysiantis konferencijos medžiagą pristatantis leidinys bus solidus pareiškimas ir paskata deramai įvertinti šią nepaprastai įdomią ir reikšmingą istorijos šaltinių grupę, o taip pat kitu (istoriko?) akylu žvilgsniu pažvelgta į dailės kūrinius.

Dalia Vasiliūnienė

PARODA „ŠILKAS IR AUKSAS.
VILNIAUS ARKIVYSKUPIJOS
XV–XVIII A. LITURGINĖ TEKSTILĖ“
BAŽNYTINIO PAVELDO MUZIEJUJE

2013 m. gruodžio 10 d. Bažnytinio paveldo muziejuje atidaryta liturginių rūbų paroda „Šilkas ir auksas“, kurią galime vadinti etapine ne tik bažnytinio meno paveldo (šiuo atveju liturginės

tekstilės) pristatymo visuomenei, bet ir išskirtine eksponavimo estetika bei pagirtina parodos dailininko-architekto darbo kokybe. Iš esmės bažnytinio meno paveldo Lietuvoje tyrimai prasidėjo tik Lietuvai atgavus nepriklausomybę, nes sovietmečiu ši tema buvo savotiškas tabu. Sovietmečio publikacijose galime rasti tik keleto gotikinių skulptūrų, iškiliausių baroko architektūros ir dekorų pavyzdžių studijų (stiliaus analizės aspektu), tačiau religinio meno temų ir turinio – siužetų, simbolikos, prasmės, raidos, nuostatos ir pan. – tyrimai buvo visiškai netoleruojami. Kokioje sudėtingoje situacijoje anuomet atsidūrė religija, liudija tokios absurdiškos situacijos, kai tuometiniai dailininkai, tapydami peizažus, negalėjo vaizduoti bažnyčios bokšto

² Lietuvos kultūros tyrimų instituto Dailės istorijos ir vizualiosios kultūros skyriaus organizuota konferencija „Vaizdo kontrolė“ vyko 2013 m. spalio 24–25 d. Prieiga per internetą: <http://www.lkti.lt/naujienu-puslapiai/vaizdo-kontrolė>

viršūnėje taip įprasto mūsų akiai geležinio kryžiaus¹. Paradoksalu, tačiau kai kalbame apie išskirtinius Lietuvos sienų ar molbertinės tapybos, auksakalystės šedevrus, istorinės tekstilės pavyzdžius, daugeliu atvejų kalbame apie religinę dailę. Sakralinė architektūra, bažnytinės vaizduojamosios dailės kūriniai, liturginiai reikmenys, istoriniai dokumentai, knygos sudaro didelę ir ypač reikšmingą Lietuvos kultūros paveldo dalį. Jeigu bandytume tą dalį išreikšti skaičiais, neabejoju, kad siektų 70–80 procentų viso mūsų kultūros palikimo.

Manau, kad 2009 m. buvusiam Vilniaus bernardinų vienuolyno ir bažnyčios komplekse įsikūręs Bažnytinio paveldo muziejus yra vienas reikšmingiausių ir daugiausia dirbančių muziejų Lietuvoje. Muziejuje triūsia vos keli darbuotojai, o jis aktyvumu, rengiamų parodų kokybe, edukacine veikla smarkiai lenkia daugumą didžiųjų nacionalinių ir respublikinių Lietuvos muziejų. Todėl, apsilankius parodoje „Šilkas ir auksas“, aš nutariau parašyti atsiliepimą. Ši mano apsisprendimą lėmė keletas dalykų. Visų pirma patyliukais „sekama“ šio muziejaus veikla sukėlė didelį norą pasisakyti. Antra, pačios parodos „svoris“ tiek edukaciniu-pažinimo, tiek moksliniu aspektu. Trečia, bene svarbiausia, išgyventas dvasinis pakylėjimas per parodos atidarymą. Neslėpsiu, kad ypatinga šio muziejaus aura mane užburia, čia jaučiuosi „patogiai“ kaip namuose, o, kita vertus, kiekvienas apsilankymas šioje įstaigoje suteikia tam tikro dvasinio stabtelėjimo minutę, kai galvoje atsiranda vietos ne tik nebaigtiems darbams, nesutvarkyti buičiai, tuščiai piniginei ar nesibaigiančiai širdgėlai dėl apverktinos šalies kultūros, mokslo ir švietimo padėties.

Apie Bažnytinio paveldo muziejaus eksponatų vertingumą tiek meniniu, istoriniu ar estetiniu požiūriu pranašavo jau pirmosios parodos, surengtos dar iki oficialaus muziejaus atidarymo Šv. Mykolo bažnyčios ir buvusio bernardinų vienuolyno patalpose 2009 metais. 2006 ir 2007 m. muziejaus eksponatai buvo pristatyti Lietuvos nacionalinio muziejaus patalpose². Na, o jau 2008 m. pabaigoje buvo surengta pirmoji specializuota ekspozicija, skirta tuo metu po archeologinių ir menotyrinių tyrimų, sienų polichromijos žvalgytųjų naujų paslapčių mokslininkams atskleidusiai Trakų parapinei bažnyčiai³.

Esminis lūžis Bažnytinio paveldo muziejaus rengiamų parodų raidoje, manyčiau, įvyko rengiant parodą „Vilniaus sakralinė auksakalystė“⁴. Apjungus rengėjų kompetenciją, energiją, konsultantų žinias ir ankstesnius mokslinius tyrinėjimus,

1 Alfonsas Adriuškevičius pasakoja, kaip 1979 m. Kostas Dereškevičius jau parodoje aptiko, jog iš jo nutapyto peizažo su bažnyčia buvo išskustas kryželis (Adriuškevičius, A. *Lietuvių dailė 1975–1995*. Vilnius: VDA leidykla, 1997: 16).

2 Bažnytinio paveldo muziejaus inauguracinė paroda atidaryta 2006 m. kovo 8 d., antroji – 2007 m. (kuratorės dr. S. Maslauskaitė, R. Pauliukevičiūtė).

3 Paroda „Neišikvojamiems dangaus turtams pašvęsta... Trakų parapinei bažnyčiai – 600“ vienoje iš Lietuvos nacionalinio muziejaus salių veikė 2008 m. gruodžio – 2009 m. rugpjūčio mėn. (kuratorės dr. S. Maslauskaitė, R. Pauliukevičiūtė, mokslinė konsultantė dr. G. Mickūnaitė).

4 Paroda veikė nuo 2011 m. lapkričio 18 d. iki 2012 m. gruodžio 1 d.

parodos kuratorėms į vieną vietą pavyko surinkti neįtikėtiną kiekį kultūrine ir mokslinė prasme itin vertingų pavyzdžių, o iš estetinės pusės tuo metu muziejuje iš tiesų, Dalios Vasiliūnienės žodžiais tariant, sklendė „aukso debesis“ ir tvyrojo nenusakomos prabangos įspūdis⁵.

Jei rengdamos auksakalystės parodą kuratorės galėjo remtis keliomis Edmundo Laucevičiaus, Birtutės Rūtos Vitkauskienės, Regimantos Stankevičienės, Rūtos Janonienės ar Dalios Vasiliūnienės knygomis bei publikacijomis⁶, tai tyrimais istorinės tekstilės tema pasigirti tikrai negalime. 2004 m. pasirodė fundamentalus LDM parodos „Krikščionybė Lietuvos mene“ bažnytinės tekstilės katalogas, o 2006 m. nepralenkiamą Gražinos Marijos Martinaitienės monografija „Kontušo juostos Lietuvoje“⁷. Tai bene vienintelės publikacijos šia tema. Todėl parodos „Šilkas ir auksas“ kuratorei Ritai Pauliukevičiūtei teko gerokai paplušėti atrenkant eksponatus, identifikuojant audinius ir kuriant parodos koncepciją. Nors parodoje naudojami liturginiai rūbai tik iš Vilniaus arkivyskupijos bažnyčių, tačiau ji gali pasigirti seniausiais ir reikšmingiausiais senosios tekstilės pavyzdžiais. Čia reikia pabrėžti, kad būtent Lietuvos bažnyčiose išliko daugiausia XV a. pab. – XX a. I p. įvairiose Europos manufaktūrose ir fabrikuose austų tekstilės pavyzdžių, pasaulietinėms reikmėms didikų, bajorų ar miestiečių naudoti audiniai pražuvo karų ir suiručių metais. Apmaudu, bet mūsų muziejuose saugomi tik pavieniai istorinių kostiumų pavyzdžiai, retkarčiais senųjų XVI–XVIII a. audinių fragmentus aptinka archeologai⁸. Todėl besidomintys XVII–XVIII a. audinių madomis bent iš dalies gali kompensuoti šiuos praradimus aplankę Bažnytinio paveldo muziejuje vykstančią parodą „Šilkas ir auksas“, nes iki XIX a. takoskyros

5 Nemačiusiems parodos rekomenduočiaui pavartyti parodos katalogą *Vilniaus sakralinė auksakalystė* (2012).

6 Laucevičius, E.; Vitkauskienė, B. R. *Lietuvos auksakalystė. XV–XIX amžius*. Vilnius: Baltos lankos, 2001; Vitkauskienė, B. R. *Złotnictwo wileńskie: ludzie i dzieła. XV–XVIII wiek*. Warszawa: Wydawnictwo Neriton, 2006; *Vilniaus katedros lobynas* (sud. R. Budrys, V. Dolinskas). Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2002; *Lietuvos sakralinė dailė. Lietuvos tūkstantmečio programos ir Jubiliejinių 2000 metų parodos „Krikščionybė Lietuvos mene“ katalogas*. T. IV: *Auksakalystė*, kn. 1: *Kolekcijos*, kn. 2: *Pavieniai metalo dirbiniai* (sud. J. Liškevičienė). Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2006, 2007; atskiro publikacijos leidinyje *Lietuvos sakralinė dailė*, kn. 1: 1–6. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2003–2007; Janonienė, R. Šventųjų relikvijų kultas Vilniaus bernardinų bažnyčioje. *Acta Academiae Artium Vilnensis*. T. 41: Šventųjų relikvijos Lietuvos kultūroje (sud. T. Račiūnaitė). Vilnius: VDA leidykla, 2006: 21–34; Maslauskaitė, S. Šv. Kazimiero relikvijos ir relikvijoriai. *Acta Academiae Artium Vilnensis*. T. 41: Šventųjų relikvijos Lietuvos kultūroje (sud. T. Račiūnaitė). Vilnius: VDA leidykla, 2006: 35–45; Klajumienė, D. XVIII a. ant altorių išstatomos relikvijorių „galerijos“. *Acta Academiae Artium Vilnensis*. T. 41: Šventųjų relikvijos Lietuvos kultūroje (sud. T. Račiūnaitė). Vilnius: VDA leidykla, 2006: 59–93; Vasiliūnienė, D. Relikvijoriai Vilkaviškio vyskupijoje: formos ir dekoras. *Acta Academiae Artium Vilnensis*. T. 41: Šventųjų relikvijos Lietuvos kultūroje (sud. T. Račiūnaitė). Vilnius: VDA leidykla, 2006: 95–108 ir t. t.

7 *Lietuvos sakralinė dailė. Lietuvos tūkstantmečio programos ir Jubiliejinių 2000 metų parodos „Krikščionybė Lietuvos mene“ katalogas*. T. III: *Bažnytinė tekstilė. XV–XX a. pradžia* (sud. G. M. Martinaitienė, E. Pinkutė). Vilnius: LDM, 2004; Martinaitienė, G. M. *Kontušo juostos Lietuvoje*. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2006.

8 Apmaudu, nes dar 2004 m. lankant tarptautinę Nacionalinio muziejaus Varšuvoje parodą „XVIII a. mados pasaulis“ Lietuvos dailės muziejuje suvokiau, kad Lietuvos muziejų saugyklos neturi bent dešimtadalio to, ką parodoje pristatė lenkai, ir kokius praradimus patyrė mūsų kultūros paveldas (paroda LDM veikė nuo 2004 m. balandžio 27 d. iki rugpjūčio 23 d.).

tarp liturginių ir pasaulietinių rūbų nebuvo – liturginiai reikmenys buvo siuvami iš pasaulietiniams drabužiams skirtų audinių. XIX a. visoje Europoje pradėjo kurtis specializuotos bažnytinių reikmenų dirbtuvės, kurios gamino tik sakralinės paskirties daiktus (liturginius indus, rūbus, procesijų reikmenis ir pan.). Tokiu būdu suvešėjusi masinė liturginių reikmenų gamyba, kritusios kainos suteikė galimybę jų įsigyti bei dovanoti parapijoms ir mažesnes pajamas turintiems tikintiesiems, leido kaupti turtingesnius reikmenų rinkinius maldos namuose.

Kiekviena Lietuvos bažnyčia turi sukaupusi didesnę ar mažesnę liturginių drabužių kolekciją, atspindinčią krašto istorinius įvykius, parapijos gyvenimą, taikomios dailės tendencijų kaitą. Liturginius reikmenis religinių apeigų poreikiams parūpindavo ar paaukodavo dvarininkai, bajorai, savo lėšomis įgydavo klebonai dvasininkai, turtingesni valstiečiai ar bendromis pastangomis pirkdavo visas kaimas ar net parapija. Išsiskiria Vilniaus arkikatedros liturginių rūbų rinkinys, kurio vertingiausias eksponatus galima pamatyti parodos „Šilkas ir auksas“ pirmojoje dalyje. Šiame rinkinyje yra seniausių XV–XVII a. datuojamų eksponatų, visai neseniai gražintiems teisėtiems savininkams (1949 m. uždarius šią pagrindinę Vilniaus arkivyskupijos šventovę, 1952 m. jos lobyno kolekcija – 649 vnt. įvairių liturginių rūbų ir 10 gobelenų⁹ – pateko į tuometinį Vilniaus valstybinį dailės muziejų (dabar – Lietuvos dailės muziejus), o 2011–2013 m. didžioji jos dalis pagal 2005 m. Lietuvos Respublikos Katalikų Bažnyčios nuosavybės teisės į kilnojamąsias kultūros vertybes atkūrimo įstatymą¹⁰ grąžinta ir saugoma Bažnytinio paveldo muziejuje). Čia parodos lankytojai gali pamatyti bene vienintelius Lietuvoje išlikusius prabangiojo altembaso pavyzdžius. Šis audinys buvo toks brangus, kad iš jo rūbus galėjo siūdintis tik valdovai, o bažnyčiose šio audinio liturginiai rūbai buvo skirti tik ypatingoms šventėms. Taip pat parodoje pamatysite seniausią, XV a. pab. – XVI a. pr. datuojamą, Lietuvos arnotą ar XVII a. siuvinėjimo aukso ir sidabro siūlais šedevrus, kurie vis dar tradiciškai priskiriami Vilniaus bernardinų dirbtuvėms. Mažiau žinantiems apie tekstilės ir amatų raidą Europoje galime pasakyti, kad tokios stilistikos, atlikimo technikos ir kokybės objektais pagrįstai didžiuojasi Vokietijos, Austrijos, Lenkijos, Ukrainos, Slovakijos, Čekijos ar Kroatijos taikomojo ir bažnytinio meno muziejai.

Antrojoje parodos dalyje galime susipažinti su išpūdingo grožio Prancūzijos amatininkų pasiekimais. XVIII a. pr. prancūziškieji audiniai išstūmė XVI–XVII a. Europoje vyravusius itališkuosius, o jau XIX a. I p. „lietuviškose“ gubernijose pradeda dominuoti rusiškieji gaminiai. XIX a. (ypač amžiaus viduryje ir II pusėje) siuvant liturginius rūbus Lietuvoje dažniausiai naudoti Rusijoje veikusiose tekstilės

9 Pinkutė, E. Liturginiai rūbai iš Lietuvos dailės muziejaus rinkinių. *Lietuvos sakralinė dailė. Lietuvos tūkstantmečio programos ir jubiliejinių 2000 metų parodos „Kriščiūnų mėnė Lietuvos mėnė“ katalogas*. T. III: *Bažnytinė tekstilė. XV–XX a. pradžia* (sud. G. M. Martinaitienė, E. Pinkutė). Vilnius: LDM, 2004: 133.

10 Žin. 2005. 31–975.

įmonėse austi audiniai, dažniausiai puošti neobarokiniu ar neobizantiniu ornamentu. XIX a. pab. – XX a. pr. Lietuvoje vėl pasirodė Vokietijos, Prancūzijos ar Lenkijos įmonių produkcija, dekoruota ryškiu istoriniu ornamentu.

Grįžkime prie Prancūzijos. XVII a. pab. Lione karališkųjų privilegijų dėka įvairios tekstilės manufaktūros pamažu užima vyraujančią padėtį Europoje. XVIII a. dėl naujų technikų Liono audinių raštuose „pražysta“ ištisi gėlynai ir sodai. Prancūzų meistrai, naudodami vešlų įvairių augalų (gėlių, lapų, puokščių) ornamentą, sudėtingas audimo technologijas, sukūrė nenusakomo grožio audinius – ištusis meno kūrinis, kurių patvarumas ir kokybė išties stebina. Kartais kokioje nors Lietuvos provincijos bažnyčioje, suradus iš tokio audinio pasiūtą arnotą, kapą ar dalmatiką, negali atsistebėti, kad audinys atrodo „kaip naujas“ ar „vos vos“ dėvėtas. Atrodo, tokie kokybės pasiekimai šiandien prarasti negrįžtamai. Beje, norėčiau pagirti šių audinių eksponavimo autorius, kuriems vienuolyno rūsyje pavyko „pasodinti“ XVIII a. prancūziškąjį sodą (na, sodo metafora ne mano, o Ritos Pauliukevičiūtės, bet ji labai taikli, todėl ir aš naudosiu).

Trečioji parodos dalis eksponuojama atskirai, nuolatinės ekspozicijos salėje, ir tai turbūt vienintelis šios parodos trūkumas. Iš dalies ekspozicijos išskaidymas blaško ir lankytoją, kuriam vis dėlto būtų patogiau parodą apžiūrėti vienu kartu. Akivaizdu, kodėl parodos rengėjai buvo priversti priimti tokį sprendimą, nes pagrindinėje Šv. Mykolo bažnyčios erdvėje išdėstyta nuolatinė ekspozicija, o kitos didelės parodų patalpos muziejus neturi.

Trečiojoje parodos dalyje eksponuojami liturginiai rūbai pasiūti iš kontušo juostų. Šios juostos – tai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės klestinčios kultūros ir amatų paveldo pasididžiavimas bei neįkainojama jo dalis. Viršutinis vyrų drabužis – kontušas – LDK paplito XVII a. viduryje. Jiems sujuosti buvo naudojamos iš pradžių įvežtinės, o nuo XVIII a. vid. LDK manufaktūrose austos juostos. XVIII a. II p. kontušas ir juosta tapo LDK bajoro skiriamuoju ženklu ir savotišku tautiniu kostiumu. Ne veltui 1831 m. carinė administracija uždraudė juos dėvėti. Kontušo juostos pasižymi itin sudėtinga audimo technika, subtiliu koloritu, savitu dekoru ir jo elementų komponavimo būdu. Uždraudus ryšėti juostas prie kontušo, nemaža jų dalis buvo paaukota bažnyčioms siūti liturginius rūbus. Taip jos buvo išsaugotos iki šių dienų. Kviečiu parodos lankytojus susipažinti su šiuo tikrai išskirtiniu LDK taikomosios dailės šedevru, kurį sukūrė specifinė mūsų šalies kultūrinė patirtis. Kontušos juosta – tarsi Vakarų ir Rytų pasaulių jungtis, jos ištakų galime ieškoti persų, indų, turkų tekstilėje. Pirmieji meistrai, audę šiuos dirbinius Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, buvo kilę iš Persijos ir Vengrijos, tačiau jų audimo amatas ir ornamento pajautimas susipynė su vakarietiškąja tradicija ir įgavo visiškai naujus, subtilius, dažnai netikėtus skambesius. Kviečiu aplankyti šią parodą dar ir todėl, kad kita proga pamatyti visas šias grožybes gali pasitaikyti ne taip greitai, nes tekstilės eksponatai parodose rodomi itin retai: jiems labai

kenkia šviesa, juos stengiamasi apsaugoti ir nuo kitų žalingų fizinių eksponavimo veiksmų.

Reikia pastebėti, kad lankytojams nebūtina derintis prie specialių ekskursijų laiko, nes parodą papildo tikrai puikiai paruošti išsamūs informaciniai standai, o su liturginių rūbų paskirtimi ir raida supažindina dokumentinis filmas. Pasiryžę muziejuje praleisti porą valandų, tikrai gaus gerą informacijos „dozę“. Kviečiu visus į kiek kitokį reginį nei esame įpratę. Jame tikrai nebus TV šou elementų, buitės, popkultūros, politinių debatų ir intrigų, šiuolaikinės dailės destrukcijos, konstrukcijos, racionalizmo, manipuliacijos, savianalizės, videoinstaliacijų, perfomansų ar akcijų. Kviečiu apsilankyti parodoje, pasigrožėti meniškais amato ir meistrystės darbais, o nuo patirtų įspūdžių tikrai praskaidrės galva ir apsivalys širdis.

Gabija Surdokaitė-Vitienė